

УДК 796:378.037:81

*Галина Кондрацька,
Анна Чепелюк*

Змістове наповнення процесу формування професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури у вищих навчальних закладах

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (м. Дрогобич)

Постановка наукової проблеми та її значення. Система підготовки майбутнього вчителя фізичної культури ґрунтується на оновленні та впровадженні навчальних планів відповідно до норм європейської освіти. Фізкультурна освіта, як і інші галузі знань, потребує конструктивності в розв'язанні завдань фізичного виховання молоді. Розуміння змісту освітніх послуг із фізичного виховання – це шлях до подолання проблем молоді в потребі здорового способу життя. Також слід зазначити, що українське суспільство вимагає систематичного підходу до розширення й поглиблення інформації про важливість послуг спорту та фізичного виховання у формуванні механізму потреби здорового способу життя.

Зауважимо, що вдосконалення змісту освіти – пріоритетна державна справа. У зв'язку з цим потрібно вдосконалити навчальні програми та плани; забезпечити сучасними методичними матеріалами; обґрунтувати сучасні критерії оцінки ефективності навчально-виховного процесу.

У зв'язку з визрілою проблемою неготовності молодого покоління до розв'язання власних життєвих проблем постає гостра необхідність в аналізі підходів до поетапної підготовки молоді до виконання фізичних вправ у різних формах. Це можуть зробити вчителі фізичної культури. Проте тільки оновлення змістового наповнення процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури вирішить проблему залучення молоді до занять фізичними вправами. Професійна культура майбутнього педагога – це один із чинників впливу на формування здорової молоді.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У своїх наукових працях дослідники розглядають проблему професійної культури як складову частину професійної майстерності вчителя фізичної культури.

Науковець Н. Кузьміна [7] убачає зміст професійної майстерності у володінні педагогічною діагностикою, умінні вчителя будувати педагогічно доцільні взаємини із суб'єктами навчання та в здійсненні індивідуальної роботи на основі результатів педагогічного діагностування, знань основ вікової психології, психології міжособистісного та педагогічного спілкування, умінні розвивати в суб'єктів навчання стійкий інтерес до самовдосконалення.

Низка науковців (В. Волков [3], І. Козловська [6]) до професійних якостей вчителя фізичної культури пропонують віднести професійну працездатність, науковий пошук, педагогічну спостережливість, високу культуру мови й мовлення.

Аналізуючи науково-педагогічні дослідження в цьому напрямі, зазначимо, що науковці-дослідники намагалися досягти розв'язання проблеми за рахунок змін змісту фізкультурної освіти [5].

М. Фіцула [11] у своїх працях досліджував загальнопедагогічні засади організації навчального процесу у вищих навчальних закладах.

У працях вітчизняних і російських науковців ґрунтовно вивчалися концептуальні засади розвитку особистості вчителя та його педагогічної майстерності, концептуальні основи педагогічного мислення й професійного інтелекту педагога; формування морально-психологічної підготовки студентів до вчительської діяльності; формування в майбутніх фахівців творчого ставлення до професійної діяльності [1; 4; 8].

На думку вчених (І. Зязюн [4], Л. Іванова [5]), професійна майстерність майбутнього вчителя фізичної культури містить організаторські й комунікативні вміння, навички педагогічної техніки, спілкування, вибору правильного стилю та тону спілкування.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати змістове наповнення процесу формування професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури у вищих навчальних закладах;

2) розкрити підходи до формування професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури;

3) охарактеризувати значення мотиваційного, змістового й діяльнісного компонентів у формування професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Формування професійної культури можна охарактеризувати як етап апробації майбутнього педагога в реальних умовах професійної діяльності, оскільки в цей період вузівського навчання студент стикається з усіма сторонами обраної професії, такими як планування, моделювання, реалізація педагогічної діяльності в процесі взаємодії з колегами, учнями та їхніми батьками. Крім того, у цей період студентам відповідно до вимог програми практики доводиться проводити заняття, позакласні заходи й лекції з учнями різних вікових категорій, що зобов'язує їх адаптувати подачу навчального й наукового матеріалу, а також здійснювати взаємодію з учнями з урахуванням їх належності до тієї чи іншої вікової категорії.

Зазначимо, що мета професійної підготовки – ідеальне мисленнєве передбачення вчителями та учнями кінцевого результату навчально-виховного процесу.

Зокрема, система підготовки – це уявлення про навчання дітей, його конструювання в умовах освітньо-виховних закладів. Вона визначає цілі, основи організації та проведення навчально-виховного процесу з фізичного виховання.

Основними складниками системи професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є виокремлення й використання мотиваційного, змістового та діяльнісного компонентів.

Мотиваційний компонент характеризує мотивацію на оволодіння професією вчителя фізичної культури, інтерес до засвоєння нового матеріалу, активність на заняттях, бажання отримати високу оцінку.

На нашу думку, компонент представлено насамперед таким компонентом, як професійно-педагогічна спрямованість учителя фізичної культури. До її структури відносимо інтерес, любов до педагогічної професії та активне прагнення займатися такою діяльністю. Тут дуже важливо отримати задоволення від педагогічної праці, яке є результатом ініціативності, наявності в майбутнього вчителя фізичної культури мотивації на досягнення успіху. Із такою мотивацією педагоги, натрапляючи на перешкоди, шукають способи їх подолання, мають потребу в ефективності своїх дій, рішуче діють у нестандартних ситуаціях, готові брати на себе відповідальність, характеризуються адекватною самооцінкою [7]. Важливу роль при цьому відіграє впевненість у собі, у своїх знаннях та вміннях, оптимізм, який впливає на ефективність навчання й виховання учнів, викликає в них позитивні емоції, активність, добрий настрій і захопленість справою.

Головною в педагогічній діяльності вчителя фізичної культури є система його психолого-педагогічних переконань, яка формується на основі досягнень психолого-педагогічної науки та педагогічного досвіду. Психолого-педагогічні переконання входять до системи світоглядних, моральних й естетичних переконань педагога, спонукають його бути послідовним, логічним і цілеспрямованим [10].

Мотиваційний компонент має велике значення для навчально-виховного процесу.

Формування мотивації навчальних дій – це відповідальний етап діяльності педагога. Глибокі, міцні, емоційно забарвлені та змістові мотиви забезпечують ефективність навчально-пізнавальних дій учнів і надають їм конкретного спрямування.

У своїх дослідженнях (Л. Іванова [5], В. Лозова [9] та ін.) обґрунтували внутрішню й зовнішню мотивації навчальної діяльності та умови їх формування. Саме позитивна мотивація до навчання й особистісного поступу, яку створює та підтримує вчитель, є умовою конструктивної соціалізації учнів.

Мотивація навчально-виховної діяльності складається із сукупності певних мотивів. Мотив навчально-виховної діяльності – це намагання школяра досягти певного рівня розвитку в навчанні та професійній діяльності, в основі якої лежать глибокі, міцні й різноманітні загальнонаукові та професійні знання, навички й уміння. Для активної участі учня в навчально-виховній діяльності потрібно, щоб мета та зміст навчання й професійної діяльності були внутрішньо прийняті ним, набули для нього особистісного змісту, викликали позитивні переживання, намагання та прагнення до ефективних дій.

Навчально-пізнавальна діяльність учнів завжди є полімотивованою, тобто в навчальних мотивах поєднуються як зовнішні, так і внутрішні мотиви.

До зовнішніх належать прагнення отримати певний розвиток в учінні, набути нові знання, навички, уміння взаємодіяти з товаришами. Серед прикладів таких мотивів – усвідомлення та сприйняття навчально-пізнавальних дій, важливість знань, навичок і вмінь у житті й професійній діяльності вчителя фізичної культури, намагання одержати певні заохочення за успіхи в навчанні.

Внутрішні мотиви складаються з двох груп:

– пізнавальних мотивів, котрі ґрунтуються на інтересах учнів до змісту професійної діяльності (пізнання чогось нового, корисного та необхідного, оволодіння професійними навичками й уміннями, розуміння сутності різних професійних явищ) і процесу пізнавальних дій (намагання виявляти розумову активність, обмірковування, обґрунтовування певних проблем);

– мотивів досягнення, в основі яких – прагнення до успіху й уникнення невдач. До них належать широкі соціальні мотиви, мотиви самовизначення, удосконалення; вузькокорисні мотиви (намагання отримати заохочення, високі оцінки, прагнення бути найкращим серед товаришів); негативні мотиви (намагання уникнути неприємних відносин з учителями та товаришами).

Змістовий компонент містить усе те, що складає поняття «зміст освіти», систему наукових знань, навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток здібностей учнів, формування їхнього світогляду, набуття соціального досвіду, підготовку до суспільного життя й професійної діяльності [2].

Зміст загальної освіти має відповідати таким вимогам:

- забезпечення особистісного розвитку учнів у навчально-пізнавальній діяльності;
- забезпечення загальної та професійної підготовки школярів;
- урахування реальних можливостей навчального процесу, конкретних освітньо-виховних систем;
- забезпечення єдності навчання, виховання, розвитку й самовдосконалення учнів.

Змістовий компонент визначається за:

- глибиною та міцністю здобутих студентами знань;
- здатністю їх використовувати в практичній діяльності;
- зацікавленістю в отриманні необхідної інформації з психолого-педагогічної, спеціальної, методичної й наукової літератури;
- умінням висловлювати власні думки [4].

Реалізується цей компонент, передусім, за допомогою професійної компетентності, до складу якої входять знання які, з одного боку, спрямовані на навчальну дисципліну, що викладається, тобто спеціальні знання, і з іншого – на учнів [8; 9; 11]. Сюди слід віднести психолого-педагогічні знання, знання психічних видів та станів учнів і власного психічного стану, закономірностей вікових й індивідуальних особливостей школярів. Ураховуючи особливості особистості, педагог зможе зацікавити учня інформацією, викликати захоплення нею та бажання поповнювати свої знання.

Важливу роль відіграють знання методів, засобів і прийомів, методик та технологій донесення наукової інформації до учнів, викладання обраного предмета. Знання технічних вербальних засобів допоможуть педагогу подати складне завдання доступно. Також важливі знання інформаційних технологій, збирання, збереження, оброблення та представлення інформації, використовуючи систему комунікацій, які сприятимуть легкому й швидкому опрацюванню різних завдань на персональному комп'ютері [3].

Глибше розкрити закономірні зв'язки між предметами, процесами та явищами реального світу педагогу дають змогу знання суміжних дисциплін, які також сприятимуть формуванню професійної культури вчителя фізичної культури.

Слід зазначити, що знання потребують систематичного поповнення й повинні формуватися водночас на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному, технологічному [6].

Зауважимо, що важлива особливість знань – їх комплексність, що потребує від педагога вміння добирати, синтезувати, аналізувати здобуті знання для успішного розв'язання педагогічних завдань, аналізу педагогічних ситуацій, для досягнення педагогічної мети, уявлення технології її застосування. Це зумовлює необхідність осмислення психологічної сутності явищ, вибору засобів взаємодії, тобто розвинутого професійного мислення. Під час розв'язання кожного педагогічного завдання актуалізується вся система педагогічних знань педагога, які виявляються як єдине ціле.

Діяльнісний компонент – це організація практичної навчально-пізнавальної діяльності учнів з опанування змісту освіти. Цей компонент – один із головних складників дидактичного процесу та його можна визначити як процесуальний, методичний.

Діяльнісний компонент відповідає:

- за якість оволодіння методичними вміннями й навичками;
- їх застосування в практичній діяльності;
- показу й виконанню завдань навчальної програми та методики їх навчання.

Основні складники компонента – принципи, методи, форми, засоби навчання. Ефективність цього складника залежить від активної взаємодії педагогів й учнів, установлення між ними суб'єкт-суб'єктних взаємин. Застосування сучасних діалогічних методів, прийомів, форм педагогічної взаємодії сприяє формуванню таких відносин.

Суть діяльнісного компонента професійної майстерності зводиться до володіння методами, способами та технологіями навчання й виховання, що можливо за допомогою вмінь, навичок і педагогічної техніки.

Уміння та навички, що є складовою частиною діяльнісного компонента педагогічної майстерності, настільки важливі, що деякі дослідники рівень умінь вважають визначальним у майстерності вчителя [7; 11].

Аналіз наукових праць, стосовно вмінь, якими повинен володіти вчитель, дає підставу для висновку, що професійно-педагогічні вміння й навички повинні охоплювати ті ж складові частини, що й знання, а саме вміння:

- здійснювати навчально-виховний процес, виховну роботу;
- взаємодіяти зі школярами, управляти ними під час різноманітної діяльності;
- управляти собою.

Кожне з цих умінь містить різні інтелектуальні й практичні навички. Уміння дають змогу на основі набутих знань і навичок виконувати певні види діяльності в мінливих умовах.

Науковці В. Волков [3], І. Козловська [6] вважають, що чим досконаліші вміння, тим вільніше педагог володіє різними діями, із яких складається його педагогічна робота. Педагогічні навички та вміння в сукупності утворюють педагогічну техніку. З оволодінням нею в процесі діяльності вчителя з'являються легкість, простота, природність, які є важливими показниками педагогічної майстерності.

Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів, умінь, прийомів, навичок та особливостей поведінки педагога, що використовуються в навчально-виховній роботі й спрямовані на ефективну реалізацію обраних методів і прийомів навчально-виховної роботи з окремим учнем чи групою в цілому відповідно до поставленої мети навчання та виховання з урахуванням конкретних об'єктивних і суб'єктивних передумов (М. Фіцула [11]);

- використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу; прийоми володіння собою (своїм організмом, настроєм, мовленням, увагою й увагою) і прийоми впливу на інших (вербальними й невербальними засобами (В. Лозова [9]);
- організації поведінки учителя, його темпераменту, переконань, поглядів (Б. Ведмеденко [2]);
- естетичного впливу на учня.

Аналізуючи педагогічну техніку, слід звернути увагу на зовнішню культуру педагога, а саме: одяг, зачіску, макіяж, поставу, мовлення, форми невербального спілкування тощо; володіння своїм тілом. Усе це має бути підпорядковане розв'язанню тих чи інших педагогічних завдань.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Змістове наповнення процесу формування професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури вимагає врахування виділених й охарактеризованих у дослідженні компонентів системи професійної підготовки (мотиваційного, змістового та діяльнісного). Потребують більш детального дослідження перспективи модернізації системи формування професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури.

Джерела та література

1. Бабанский Ю. К. Педагогика / Ю. Бабанский. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
2. Ведмеденко Б. Ф. До проблеми прогнозування у сфері виховання в молоді інтересу до занять фізичною культурою / Б. Ведмеденко // Освіта і управління : наук.-практ. журн. / голов. ред. М. І. Дробноход. – 2004. – Т. 7. – Ч. 3–4. – С. 61–66.
3. Волков В. Л. Основи теорії та методики фізичної підготовки студентської молоді : навч. посіб. / В. Л. Волков. – К. : Освіта України, 2008. – 256 с.
4. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І. А. Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / І. А. Зязюн. – Київ ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. – С. 10–18.
5. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. І. Іванова. – К., 2007. – 22 с.
6. Козловська І. Інтеграція та наступність у розвитку змісту навчального знання: методологічний аспект / І. Козловська, А. Литвин // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – 2001. – Ч. 2. – С. 177–183 / голов. ред. А. В. Крамущенко.
7. Кузьмин А. М. Теоретические основы профессионального воспитания будущих специалистов физической культуры : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук. : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А. М. Кузьмин. – Челябинск, 1999. – 48 с.
8. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.
9. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
10. Медведєв В. Досвід і традиції кращих учителів фізичного виховання / В. Медведєв, Ю. Васьков // Фізичне виховання в школі : наук.-метод. журнал. – 1998. – № 4. – С. 23–35 / голов. ред. О. І. Бойко.

11. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М. М. Фіцула. – Вид. 3-тє переробл. і доповн. – Тернопіль : Навч. кн.-Богдан, 2005. – 168 с.

Анотації

Проаналізовано, проблему змістового наповнення процесу формування професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури. Показано реформи, під які потрапляє фізкультурна освіта. Зазначено, що система фізкультурної освіти потребує реформування структури на всіх її рівнях. Відзначено, що в системі професійної підготовки формується професійна культура майбутнього вчителя фізичної культури. Розкрито підходи до формування професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури. Виокремлено змістове наповнення процесу формування професійної культури майбутнього учителя фізичної культури, яке залежить від компонентів як складової частини системи професійної освіти. Охарактеризовано значення мотиваційного, змістового та діяльнісного компонентів у формуванні професійної культури майбутнього вчителя фізичної культури. Доведено важливість урахування окреслених компонентів у системі формування культури майбутнього вчителя фізичної культури.

Ключові слова: професійна освіта, учитель фізичної культури, професійна культура, змістові компоненти.

Галина Кондрацкая, Анна Чепелюк. Содержательное наполнение процесса формирования профессиональной культуры будущего учителя физической культуры в высших учебных заведениях. Проанализирована проблема содержательного наполнения процесса формирования профессиональной культуры будущего учителя физической культуры. Показано реформы, под которые попадает физкультурное образование. Указано, что система физкультурного образования нуждается в реформировании структуры на всех ее уровнях. Отмечается, что в системе профессиональной подготовки формируется профессиональная культура будущего учителя физической культуры. Раскрыты подходы к формированию профессиональной культуры будущего учителя физической культуры. Выделено, содержательное наполнение процесса формирования профессиональной культуры будущего учителя физической культуры, которое зависит от компонентов как составляющей системы профессионального образования. Охарактеризовано значение мотивационного, содержательного и деятельностного компонентов в формировании профессиональной культуры будущего учителя физической культуры. Доказано, важность учитывания определенных компонентов в системе формирования культуры будущего учителя физической культуры.

Ключевые слова: профессиональное образование, учитель физической культуры, профессиональная культура, содержательные компоненты.

Halyna Kondratska, Anna Chepelyuk. Contentfilling of the Process of Formation of Professional Culture of a Future Teacher of Physical Education in Higher Educational Establishments. It was analyzed the problem of content filling of the process filling of professional culture of a future teacher of physical culture. It was presented reforms that influence physical education. It is shown that the system of physical culture education needs structure reformation on its all levels. It is underlined that professional culture of a future physical culture teacher is formed in the system of professional training. It is defined the content filling of the process of formation of professional culture of a future teacher of physical culture that depends on components as a component part of the system of professional education. It was characterized the meaning of motivational content and activity component in formation of professional culture of a future teacher of physical culture. It was proved the importance of taking into account of some of the components in the system of formation of culture of a future teacher of physical culture.

Key words: professional education, teacher of physical culture, professional culture, content components.